

# Layihənin istiqaməti: Azərbaycanın dövlətçilik tarixinin, milli adət-ənənələrinin, elm və mədəniyyətinin təbliği

№ 62 (1430) 4 aprel - 5 aprel 2017-ci il



## MƏTBUAT TARIXİMİZ HAQQINDA SANBALLI TƏDQIQLAR

Mətbuat tariximiz milli mədəniyyətimizin tərkib hissəsidir. Hər hansı problemni araşdırılmasında, ona münasibətin formalaşmasında mətbuat orqanları əhəmiyyətli rol oynayan mühüm vasitədir. XX yüzilliyin əvvəlləri Azərbaycan mətbuat tarixi fərqli fikir və baxışların, müxtəlif ideya və cərəyanların mübarizə meydanına çevrilməklə özünün çiçəklənmə dövrünü keçirmişdir. Bu meyl Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti yarandıqdan sonra daha da sürətlənmişdir.

Azərbaycan ədəbi mühitində, eyni zamanda mətbuat tarixində dərin izlər salmış, bütöv bir millətin başına açılan oyunların, əzab-əziyyətlərin, haqsızlıqların müxtəlif zamanlarda və formalarda ifadəsinə çalışmış, əsas qayəsi milləti müasir dünyaya uyğun ölçülər səviyyəsində görmək olan mətbuat orqanları və onların fəaliyyət imkanları kifayət qədər öyrənilməmişdir. Bu haqda müxtəlif səpkili monoqrafiyalar, məqalələr nəşr edilsə də, mətbuat tariximiz sistemli şəkildə, mükəmməl araşdırılmamışdır. Bu gün mətbuat tariximizin əhatəli tədqiqi günün tələbi və bu tələb yeni-yeni araşdırmaların aparılması üçün əsaslı zəmin yaradır. Bu baxımdan "Mətbuat tarixi və publisistika məsələləri məsələləri" kitabı və buraya daxil edilmiş elmi məqalələr öz əhəmiyyəti baxımından diqqəti cəlb edir.

AMEA-nın vitse-prezidenti akademik İsa Həbibbəylinin yazdığı "Mətbuat tariximiz tədqiqatlar müstəvisində" adlı on sözü kitab haqqında ilk dolğun təəssüratlar yaradır. Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunun Mətbuat tarixi və publisistika şöbəsinin əməkdaşlarının fəaliyyət sferasını düzgün qiymətləndirən, ona yüksək dəyər verən İsa Həbibbəyli şöbənin yaranma

tarixi və iş sturukturu haqqında ətraflı məlumat verir. Akademik göstərir ki professor Məmmədəğa Şirəliyevin rəhbərlik etdiyi İnstitut Elm Şurasının qərarı ilə Dövrü mətbuat və bibliografiya şöbəsinin müdiri, professor Nazim Axundov təyin edilmişdir. 1961-1971-ci illər ərzində fəaliyyət göstərən şöbədə ciddi elmi araşdırmalar aparılmış bir sıra tədqiqat əsərləri hazırlanaraq nəşr edilmişdir. 1971-ci ildə "Dövrü mətbuat və bibliografiya" şöbəsi ləğv edilir. On beş ildən sonra professor Yaşar Qarayevin təkidi ilə 1986-cı ildə İnformasiya və Bibliografiya şöbəsi təsis edilir, professor İslam Ağayev yeni qurumun rəhbəri seçilir. Şöbənin adında "mətbuat" sözü olmasa da fəaliyyət proqramında mətbuat tarixi və onun görkəmli xadimləri mövzusu aparıcı istiqamət təşkil edir. Bu dövrdə də, şöbənin əməkdaşları müxtəlif mövzular üzərində uğurla çalışmış, yeni tədqiqat əsərlərinin elmi araşdırmaların müəllifi olmuşlar. Müstəqilliyimizin ilk illərində yaranmış müxtəlif səbəblər ucbatından İnformasiya və bibliografiya şöbəsi də ləğv edilmiş yalnız 2013-ci ildə yeni islahatlar dövrünə qədəm qoymuş Ədəbiyyat İnstitutunda professor Nazim Axundovun başladığı, professor İslam Ağayevin davam etdirdiyi və əvvəllər yarımçıq qalan milli mətbuat tariximiz və publisistikamızla bağlı çətin, ağır yükü professor Asif Rüstəmi öz çiyinlərinə götürmüşdür. Şöbənin yaradılmasında mühüm xidmətləri olan akademik İsa Həbibbəyli bu işə diqqətlə yanaşaraq milli mətbuat tariximiz və publisistikamızla bağlı global problemlərin tədqiqi istiqamətində irəliləyişə nail olmaq məqsədi ilə öz köməyini əsirgəməmiş şöbənin inkişafı üçün əlindən gələni etmişdir. Şöbə əməkdaşlarının 2015-ci ildə 60-a yaxın elmi

məqaləsi, o cümlədən xarici dərgilərdə bir sıra araşdırmaları dərc edilmişdir. Həmçinin şöbənin mətbuat tarixi adlı facebook səhifəsi xeyli müddətdir ki, uğurlu fəaliyyət göstərir.

Milli mətbu irsimiz barədə yazılan monoqrafiyalar, dövrü mətbuatda çap olunan yazılar və müəlliflərin axtarışları hesabına ərəşəyə gələn "Mətbuat tarixi və publisistika" kitabı bu sahədə atılan uğurlu addım kimi dəyərləndirilməlidir. Toplu XX əsrin əvvəllərində Azərbaycan ədəbi mühitini və burada baş verən prosesləri araşdırmaq üçün dəyərli mənbədir. Buraya AMEA Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutu Mətbuat və publisistika şöbəsinin elmi əməkdaşlarının "Ziya", "Şərqi-Rus", "Molla Nəsrəddin", "Həqiqəti-əfkar", "Kommunist", "Ədəbiyyat qəzeti", "Azərbaycan" və başqa mətbuat orqanları və mətbuat xadimləri haqqında yeni faktlar və sənədlər əsasında yazılmış maraqlı məqalələri daxil edilmişdir.

Kitaba daxil edilmiş məqalələr XIX əsrin 90-cı illərindən etibarən Azərbaycan mətbuatının mənzərəsini canlandırır.

"Mətbuat tarixi və publisistika məsələləri" toplusunda diqqəti cəlb edən məqamlardan biri də Azərbaycan publisistika tarixində əhəmiyyətli yeri olan lakin yaradıcılığı kifayət qədər araşdırılmayan ziyalıların həyat və fəaliyyətinin tədqiqatına cəlb edilməsidir. Azərbaycan milli mətbuatının yaranmasında və təşəkkülündə xidmətləri olan qələm sahibləri Həsən bəy Zərdabi, Səid, Cəlal, Kamal Ünsizadə qardaşları, Əlimərdan bəy Topçubaşov, Məhəmməd Ağa Şahtaxtı, Əli bəy Hüseynzadə, Cəlil Məmmədquluzadə, Üzeyir Hacıbəyli, Haşım bəy Vəzirov, Əliabbas Müznib kimi ziyalılarla birgə xidmət göstərən özünəməxsus düşüncə və ifadə tərzli olan publi-



sist, mütərcim Mirzə Cəlal Yusifzadənin həyat yolu, yaradıcılıq istiqaməti professor Asif Rüstəmi tərəfindən əsaslı şəkildə araşdırılaraq kitaba daxil edilmişdir. Ərəb, fars dillərini mükəmməl bilən xeyirxah, nəcib insan Mirzə Cəlal Yusifzadənin ədəbi fəaliyyətini araşdıran Asif Rüstəmi müxtəlif mənbələrə müraciət etmiş, hətta ədibin yaxın qohumlarından indiyədək mətbuatda çap olunmayan maraqlı məlumatlar əldə etmiş, Mirzə Cəlalin bu günədək çap olunmayan zəngin ədəbi irsinin ailə arxivində qorunub saxlandığını üzə çıxarmışdır. Bununla yanaşı müəllifin akademik İsa Həbibbəyli ilə birlikdə 1911-1912-ci illərdə Bakıda nəşr olunan, lakin bir nömrəsi də, Azərbaycanda tapılmayan "Həqiqəti-əfkar" qəzetinin tam dəstəsinin Bakıya gətirilməsi çox böyük əhəmiyyət daşıyır. Qeyd etmək lazımdır ki, "Həqiqəti-əfkar" qəzeti üzərindəki araşdırmalar təkəcə Mirzə Cəlal Yusifzadə-

nin yaradıcılıq fəaliyyətinin deyil, burada çap olunmuş müxtəlif maraqlı mətbuat nümunələrini, eyni zamanda Abbas Səhhətin indiyədək məlumd qalan üç şeirini də üzə çıxarmışdır.

Burada daha bir maraqlı məqalə öz unikalığı baxımından nəzərə çarpır. Vilayət Quliyevin "Şərqi-Rus" qəzeti ətrafında apardığı araşdırmalarda XIX əsrin 90-cı illərindən etibarən Azərbaycan ziyalıların fəaliyyəti, milli dilde qəzet yaratmaq istəkləri, bu yolda göstərdikləri əzm və iradə əks olunur. Hacı Zeynalabdin Tağıyevi "Millətin atası" adlandırılan müəllif Azərbaycan-dakı mövcud vəziyyəti real qiymətləndirərək ziyalılar arasındakı münasibətlərə də aydınlıq gətirir, onları öz nöqtəyi-nəzərindən izah edir.

"Şərqi-rus" qəzetinin belə bir çətin vəziyyətdə nəşrə başlamasının əslində çox böyük əhəmiyyəti vardı. Ziyalılarımız bu qəzetin nəşr edilməsinə çox sevinir, xalqımızın inkişafına böyük təsir edəcəyinə inam bəsləyirdilər. Lakin qəzet çox tezliklə tənqidə rastlaşdı. Maraqlıdır ki, ilk tənqid bu qəzetin nəşrinə hamıdan çox sevinən Əhməd bəy tərəfindən gəldi və milli mətbuatın məqsəd və vəzifələrinə münasibətlərin fərqliliyini aşkara çıxardı. "Biz hələ rəsmi icazə alınan zaman bu nəşri birincilər sırasında alqışladıq. ...İndi bizə elə qəzet lazımdır ki, əvvəla tələb və ehtiyaclarımızın ifadəçisinə çevrilsin, o biri tərəfdən isə cəhəldə qalmış kütlə arasında mədəniyyət işığı yaya bilsin" (səh 11). Əhməd bəyin tənqidi tezliklə qarşı tərəfin ittihamları ilə qarşılaşdı. Əhməd bəy Ağaoğlu, Əlimərdan bəy Topçubaşov və Məhəmməd ağa Şahtaxtı arasında üçlü ziddiyyətin olduqca kəskinləşməsinə gətirib çıxardı.

Azərbaycan mətbuat nümayəndələ-

ri arasında gedən bu çekişmə "Şərqi-rus" qəzetinin sonrakı taleyinə də təsirsiz ötüşmür və sonda qəzetin bağlanması ilə nəticələnir.

"Mətbuat tarixi və publisistika məsələləri" toplusuna daxil edilmiş digər məqalələr Elçin Mehəliyev "Azərbaycan ədəbiyyatı və publisistikasında multikultural ideyalar", Ayaz Vəfəli "Əziz günlər... Çətin illər", Rauf Sadıxovun "Hacı İbrahim Qasımovun publisistikasında mədəniyyət və maarif məsələləri", Gülbəniz Babayevanın "Molla Nəsrəddin" jurnalı ilə bağlı tədqiqatları, Müştəbə Əliyevin "Əkinçi"-nin məbədi "Ziya", Aynurə Paşayevanın "Azərbaycan" jurnalı əsasında araşdırmaları mətbuat tarixi ilə bağlı bir sıra yeni fakt və məqamları oxucu auditoriyası üçün aydınlatmışdır.

**Müasir Azərbaycan mətbuatı möhkəm tarixi ənənələrlə bəzən bu gün bütün çətinliklərlə birgə özünün növbəti inkişaf mərhələsinə yaşayır. "Mətbuat tarixi və publisistika məsələləri" kitabı müasir jurnalistikamızın bünövrəsi olan tarixi mətbuatımızın tədqiqinə həsr edilib. Kitab bu sahənin mütəxəssisləri üçün maraqlı tədqiqat işidir. Milli mətbuat tariximizin keçdiyi inkişaf yolunu araşdıran, onun ümumi mənzərəsini canlandırmağa çalışmaq təşəbbüsü ilə qələmə sarılan bu müəlliflər maraqlı məqamlara toxunmuş, hətta mütəxəssislər üçün qaranlıq qalan məsələlərə aydınlıq gətirmişdilər.**

*Günəl Elxanqızı*

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ  
PREZİDENTİ YANINDA KÜTLƏVİ  
İNFORMASIYA VASİTƏLƏRİNİN İNKİŞAFINA  
DÖVLƏT DƏSTƏYİ FONDUNUN  
MALİYYƏ YARDIMI İLƏ